

BURSA'NIN TARİHİ MAHALLELERİ

ALİPAŞA, HOCAALİZADE, İBRAHİMPAŞA, MAKSEM, NALBANTOĞLU, TAHTAKALE

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	195079
Tas. No:	9561141 BÜR.T

HAC İBADETİNİN UYGULANIŞI: HACCA DAİR FIKHÎ HÜKÜMLER

Vecdi AKYÜZ*

Hac, karma nitelikte, yani, hem bedenle, hem de malla yapılan bir ibadettir. Sözlükte hac kelimesi, hem (rabbe) yönelmek (ziyaret ve seyahat etmek), hem de bir şeye (hac konusuna göre, benliğimize) hâkim olmak için gayret sarfetmek gibi manalara gelir. Bir müslümanın dinî vecibelerinden üçüncüsü olan hac, akıllı ve bâliğ erkek ve kadın her müslümanın ömründe bir defa Mekke'ye gitmesi ve orada Allah'ın (c.c.) iradesinde kendisini yoketmek (fenâ) için gayret sarfetmesi demektir. Hukuk dilinde hac, "Özel zamanda hac işlemlerini gerekli yerlerde özel bir şekilde yapmak" olarak tanımlanır. Hacca giden müslümana hacı (c. huccâc) adı verilir.

I. Hac Kavramı ve Hac Yükümlülüğü

1.1 Haccın Hükmü ve Dayanağı

Cumhura göre, gerekli şartları taşıyan her müslümana ömründe bir defa olmak üzere haccetmek farz-ı ayındır. Bu farzın, şartları gerçekleşince hemen (fevrî) veya daha sonra (ömrî) yapılması tartışılmıştır:

a) ÜM (üç mezhep) ve Ebû Yusuf'a göre, şartları gerçekleşince hemen hacca gitmek gerekir, yani hac fevrîdir; bu şekilde hacca gitmeyenler günahkâr olur.

b) Şâfiî Mezhebine ve eş-Şeybânî'ye göre, hac ibadeti ömrîdir. Bu sebeple, Şâfiî Mezhebine göre geciktiren iki şartla günahkâr olmaz: 1) *Haccın Kaçmasından Korkmamak*: Yaşının büyüklüğü, ulaşmaktan âciz olma veya malının yok olması gibi sebeplerle haccın kaçmasından korkmamak gerekir. Bu gibi durumlar yoksa, geciktirmek günahdır, hac fevrî

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

olarak yapılır. 2) *Daha Sonra Yapma Azmi Taşımak*: Böyle bir azim ve niyet bulunmazsa, geciktirmekle günahkâr olunur.

1.2 Hac Mükelleflği

Hac mükellefi olmak için, haccın farz olmasının ve edasının şartlarını taşımak gerekir.

1.2.1 Haccın Farz Olmasının Şartları

Haccın farz olması, bir takım şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu şartlar, bölgedeki hacı adaylarının gittiği zamanda bulunmalıdır.

1.2.1.1 Teklifin Genel Şartları

Teklifin genel şartları; İslâm, bulûğ ve akıldır.

1.2.1.2 Hacla İlgili Şartlar

A)Geçinme ve Yol Masrafı Kudreti

Yol masrafı kudreti, Cumhuriyet'e göre şartken, Mâlik'e göre şart değildir:

1) Şart Oluşu

a)Hanefî ve Hanbelî Mezheplerine göre, bir kimsenin, kendisinin ve ailesinin geçinmesi için zarurî ihtiyaçlarından fazla olarak hacca gidiş-dönüş için yeterli yol ve yiyecek masrafını karşılayacak bir maddî imkâna sahip olması gerekir. Zarurî ihtiyaçlar, genel olarak bakmakla mükellef olunan kimselerin nafakası, ev için gerekli olan eşya ve malzeme ile ödenecek borçlardan ibârettir.

b)Ebû Yusuf'a göre, hacı yapıp döndükten bir ay sonraya kadar geçim masraflarının karşılanmış olması gerekir.

Geçinme ve yol masrafı kudretinin, bölgedeki hacı adaylarının gideceği zamanda bulunması gerekir. Geçinme ve yol masrafı normal ölçülere göre hesaplanır. Bu kudrete sahip olmayanların, malî gücünü zorlayarak hacca gitmesi farz değildir.

Haram malla yapılan hac, Cumhuriyet'e göre sahihtir, ancak bunun günahı kendinde kalır; Ahmed bin Hanbel'e göre haram malla yapılan hac sahih değildir.

2) Şart Olmaması

c)Malikî Mezhebine göre, geçinme ve yol masrafı kudreti şart değildir. Bu konuda, Mekke'ye gidip hac eylemlerini yerine getirmeye imkân bulunması yeterlidir. Bu sebeple, fazla güçlük bulunmaksızın ya-yan olarak veya kiralanarak temin edilen bir binekle hacca gitmeye ve nafakasını sanatıyla yolda günden güne elde etmeye gücü yeten bir müslümana -canı ve malı hakkında bir tehlike yoksa- hac farz olur. Yur- dunda kendisinin ve ailesinin nafakaları için, herhangi bir şey bırakıp bırakmaması önemli değildir. Fakat bu, yok olacakları derecede de-ğildir. Bu durumda hacla mükellef olunmaz.

B)Yeterli Zamanın Bulunması

Hanefî ve Şâfiî Mezheplerine, hac vazifesini yerine getirmek için, yeterli zamanın bulunması gerekir. Bunun için, kendisine hac farz ol- duğu halde haccetmek için müsait bir vakit bulamadan vefat eden kimse, hac ibadetinden sorumlu değildir. Bu zaman, Hanefî Mezhebine göre hacı adayının bulunduğu bölgedeki hacca gidiş tarihidir; Şâfiî Mezhebine göre bu zaman, Şevval ayının başından Zilhicce'nin onuna kadar devam eder.

C) Hürriyet

Haccın farz olması için, köle olmayıp hür olmak şarttır. Günü- müzde bu şart, her bakımdan serbestçe karar verebilecek durumda ol- mak şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim hacı aday olacak kişinin ülkesi veya Suudî Arabistan hükümetinin hac kotası koyması, kara, deniz veya hava hac güzergâhının elverişsizliği gibi durumlar, buna örnek olarak gösterilebilir.

D) Haccın Farziyetine Vukuf

Hanefî Mezhebine göre, dâr-ı harpte gayr-i müslimlere ait bir ül- kede bulunup ihtida eden kimse, haccın farz olduğunu bilmedikçe hacla mükellef olmaz. Fakat İslâm ülkesinde böyle bir bilgisizlik mazer- et olamaz. Bu sebeple, İslâm yurdunda bulunan bir gayr-i müslim, hac- cın farz olduğunu bilsin veya bilmesin ihtida edip gerekli şartları taşı- yınca hacla mükellef olur.

1.2.2 Haccın Edasının Şartları

Haccın farz olma şartlarını taşıyan mükellef, aynı zamanda hac- cın edasının (fiilen yapabilmeyen) erkek ve kadınlar için ortak şartları,

kadın mükelleflerin de kendileri için gerekli özel şartları da taşıması gerekir.

1.2.2.1 Erkek ve Kadınlar İçin Ortak Şartlar

A) Vücut Sağlığı

a) Hanefî ve Şâfiî Mezheplerine göre, haccetmek için, vücudun sağlam ve sağlıklı olması şarttır. Yerinden kalkamayan, felçli veya yola dayanamayacak şekilde yaşlı olan kimselere hac farz değildir. Bu gibi kimselere, başka birini hacca göndermeleri de gerekmez; ancak, vücudu sağlamken kendisine hac farz olan kimselerin hacca gitmeyip sonradan vücut sağlığını kaybetmeleri halinde başka birini kendileri adına hac yapması için göndermeleri gerekir.

Kör ve kötürüm olanlara da, bu halleriyle hac farz değildir. Ebû Yusuf ve eş-Şeybânî ile Hanbelî ve Şâfiî Mezheplerine göre, kendisine rehberlik edecek kimsesi bulunan körler de diğer şartları taşıyınca hacca mükellef olur; bu durumda, kendileri gitmezse, niyâbeten haccettirmeleri gerekir.

b) Hanbelî Mezhebine göre, vücut sağlamlığı olmayan kimseler niyâbeten haccettirir.

B) Yol Emniyeti

Kara, hava veya deniz yollarıyla hacca gitmek için yolun emniyetli olması gerekir; yol emniyeti bulunmadıkça, haccetmek farz olmaz.

C) Kısıtlı Olmamak (Hissî Engel Bulunmamak)

Hacca gidebilmek için, kısıtlı olmamak şarttır. Bu sebeple, hastane olan veya hacca gitmeleri devletçe önlenen veya yasaklanan kimselere hac da farz değildir.

1.2.2.2 Yalnız Kadınlar İçin Gerekli Şartlar

A) Koca veya Mahrem Bulunması

a) Hanefî Mezhebine göre, Mekke'den doksan km. uzakta olan ister genç, ister yaşlı bir kadının, yanında kocası veya mahremi bulunmadıkça, hacca gitmesi farz değildir. Bu uzaklıktan az olan yerlerdeki kadınlar için, koca veya mahrem bulunması şart değildir. Mahrem; bir kadının kan, evlilik veya süt akrabalığı dolayısıyla asla evlenemeyeceği erkeklerdir. Kadınlara birlikte hacca gidecek erkeğin güvenilir, akıllı ve bâliğ olması gerekir; müslüman olmak şart değildir, ancak mecûsî olmaz.

Mahrem bulununca, Hanefî Mezhebine göre, koca, eşininin farz hacca gitmesini önleyemezken, eş-Şâfiî'ye göre önleyebilir.

Yanında kocası veya mahremi olmadan hacca gitmeye niyet edilemez; ancak, bu şekilde hacca giden kadının haccı sahihtir. Çünkü bu, haccın sahih olma şartı değildir.

b) Şâfiî Mezhebine göre, -uzaklık sözkonusu olmadan- farz olan hacca gidecek kadın, güvenilir iki ve daha fazla kadından meydana gelen toplulukla hacca gidebilir; nafile hacca gidiyorsa, koca veya mahrem bulunması şarttır.

c) Mâlikî Mezhebine göre kadın; kocası, mahremi veya güvenilir kadınlarla -uzaklık sözkonusu olmadan- hac yapabilir. Bu konudaki uzaklık, kadına güç gelen mesafedir.

d) Hanbelî Mezhebine göre, uzaklık sözkonusu olmadan, hacca gidebilmek için, koca veya mahremin bulunması şarttır.

Mahremin hacca gitmesi halinde masraflar kadına ait olur.

e) Caferî Mezhebine göre, hacca gitme gücü bulunan kadının, farz hacta kocasından izin alması gerekmez, mendub hacta ise izin alması şarttır. Farz hacca gitmeyi, kocanın engellemesi câiz değildir. Evli olsun olmasın, kendisine ve namusuna güvenen kadının, hac yolunda mahreminin bulunması şart değildir. Kendine güven olmazsa, mahrem veya ücretle tutsa bile güvendiği birinin bulunması şarttır. Güven olmayınca, hac kudreti yok sayılır.

1.2.3 Hac Hukukunda Temsil (Niyâbeten veya Bedelen Hac)

Hac mükellefi olmak için gerekli şartları taşıyıp, ölmek üzere bulunan kimse vasiyet ederek veya körlük, ihtiyarlık, sakatlık gibi bizzat kendisinin hacca gitmesine engel bir durum ortaya çıkan kimse, yerine bir başkasını göndererek, hac borcunu yerine getirir. Bu şekilde, hacca başka birini göndermeye, "İhcâc, Niyâbeten Hac veya Bedelen Hac"; hacca gönderene "Âmir, Menûb, Mahcûcun Anh, Munîb, Mustenîb", gönderilene "Bedel veya Nâib"; bu hacca "Niyâbeten Hac veya Bedelen Hac" adı verilir. ÜM(sayılanın dışındaki diğer üç mezheb)'e göre, niyâbeten hac yapmak câizdir. Mâlikî Mezhebine göre, -bedenî ibadet olma yönü kuvvetli olduğundan- farz olan hac, niyâbeten yapılamaz; nâfile hac için niyâbet, kerâhatle câizdir. Bizzat hac yapmaktan âciz kalan kimseden hac borcu düşer, nâib göndermesi gerekmez.

1.3 Haccın Çeşitleri

Hac ve umre, yapılmasının gerekliliği ve şekli yönünden ele alınmak üzere birkaç çeşittir.

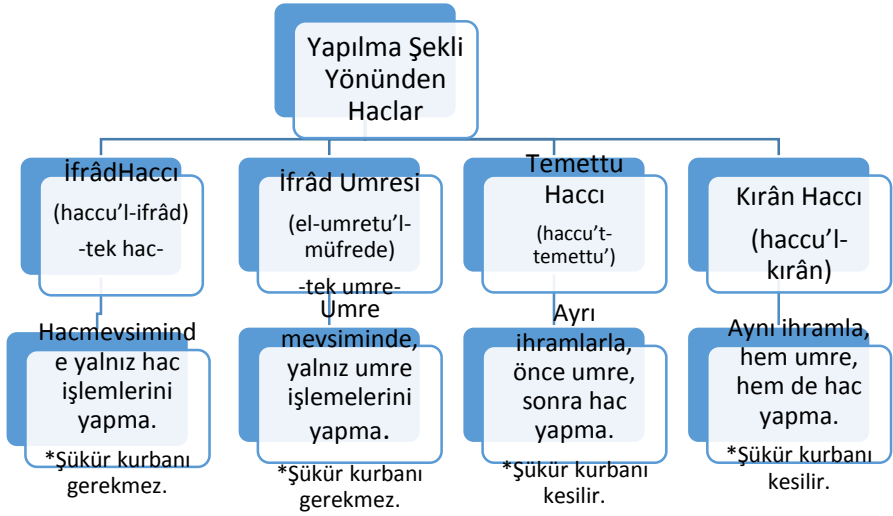

1.3.1 Gereklilik Yönünden Haclar

Gereklilik yönünden farz, vacip ve nafile türlerine ayrılır.

1.3.2 Yapılma Şekli Yönünden Haclar

Yapılma şekli yönünden haclar ve umreler; ifrâd haccı, ifrâd umresi, temettü haccı ve kırân haccı çeşitlerine ayrılır:

A. İfrâd Haccı (haccu'l-ıfrâd/-tek hac-)

Hac mevsiminde yalnız hac işlemlerini yapma. Şükür kurbanı gerekmez.

B. İfrâd Umresi (el-umretu'l-müfrede/-tek umre-)

Umre mevsiminde yalnızca umre işlemlerini yapma. Şükür kurbanı gerekmez.

C. Temettu Haccı (haccu't-temettu'/-ayrı ihramlarla önce umre, sonra hac-)

Hacı adayının aynı hac mevsiminde ve memleketine dönmeden hem umre, hem de hac için ayrı ayrı ihrama girerek, umre ve hac yapması. Şükür kurbanı kesilir.

D. Kırân Haccı (haccu'l-kırân/-aynı ihramla umre ve hac-)

Hac döneminde aynı ihramla hem umre, hem de hac yapma. Şükür kurbanı kesilir.

1.4 Hac İşlemleri (Menâsikul-Hac)

Haccın farz, vacip veya sünnet her türlü işlemine, Nüsük (ç. Menâsik) veya Menâsiku'l-Hac denir:

a) Hanefîler'e göre, haccın üç farzı vardır: 1) İhrama girmek, 2) Arafat'ta vakfe, 3) Ziyaret tavafı. Bunlardan son ikisi, aynı zamanda haccın rükünleridir. Hac bu farzların sıraya uyularak yerine getirilmesiyle ed edilmiş olur. Bu farzlardan ihram şart, diğer ikisi ise rükündür. Buna göre Arafat vakfesinin vaktini geçiren kimse, o yıl hac yapma imkânını kaybeder, daha sonra yarım bıraktığı haccını kaza eder. Hanefîlere göre haccın rükünleri ikidir: Arafat'ta vakfe yapmak ve ziyaret (ifâda) tavafını ifâ etmek. Bu rükünlerden birisi eksik kalırsa, hac bâtil olur. Rükün veya farz kesin delille; vâcib ise zannî bir delille sâbit olan hükmüdür.

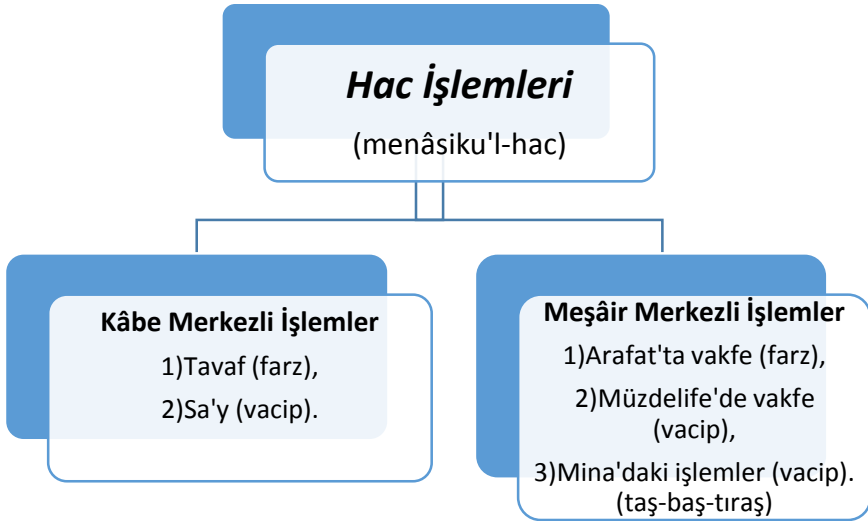

b) Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre, bu üç farz yanında, sa'y de farzdır ve dördü birden haccın rükünlerini oluşturur.

c) Şâfiîler ise, bu dört rükne, saçları kısaltmayı veya tıraş etmeyi (halk veya taksir) ilâve ederek rükün sayısını beşe çıkarmışlar ve bu rükünler yerine getirilirken bir kısmında (ilk üçünde) sıraya riayet etmenin de farz (rükün veya şart) olduğunu söylemişlerdir. Rükünlerin tamamı, usulüne göre yapılmadıkça, ceza ve keffaret ödemekle hac sahih olmaz. Eksik kalan rükünün tamamlanması veya haccın kazası gerekir.

İşlem	Hanefî	Şâfiî	Malikî	Hanbelî
İhrama Girmek	Farz/Şart	Farz/Rükün	F/R	F/R
Arafat'ta Vakfe	F/R	F/R	F/R	F/R
Ziyaret Tavafı	Dört şavt	F/R	F/R	F/R
	Üç şavt	Vacip	F	F
Sa'y	Vacip	F/R	F/R	F/R
Kisaltmalar: F: Farz R: Rükün				

Haccın Farzları Mikatta ihrama girdikten sonra, hac işlemlerinin (menâsiku'l-hac) yapıldığı yerler, Kâ'be-i Muazzama ile Meşâ'iru'l-Hac (meşâ'ir mukaddese: haccın kutsal mekânları) denilen Arafat, Müzdelife ve Mina'dır. Bu yerlerle ilişkisini kurarak, hac işlemlerini şöylece modellendirebiliriz:

Umre işlemleri de, hac işlemlerinin neredeyse yarısını kapsayan Kâ'be merkezli olan tavaf ve sa'y işlemleridir. Bu özellikleriyle umre, gerçekten de haccın Kâ'be merkezli küçük bir modelidir, hacc-ı asgar'dır, küçük bir hactır.

2. HAC ve UMRE İHRAMI

Hac veya umre yapacak mükellef, ilk önce ihrama girer. İhram, kelime anlamıyla “haram kılmak/yasaklamak” demektir. Hac veya umreye başlamaya niyet eden kimsenin, bu iki işlem dışında olduğunda helal olan bazı hal ve hareketleri ihramlı olduğu sürece kendine haram kılması demektir. “İhram yasakları” denilen bu yasaklar, telbiye getirmek sûretiyle hac veya umreye niyet ederek ihrama girmekle hemen başlar.

aa) İhramın Rükünleri

Rükün	Hanefî	Şâfiî	Maliki	Hanbelî
Niyet	Rükün	—	Rükün	—
Telbiye	—	Sünnet	Sünnet	Rükün

İhramın Rükünleri

bb) İhramın Vacipleri

1) Mîkât Sınırını İhramsız Geçmemek

Uzaklardan gelip doğrudan Harem bölgesine gidecek olan âfâkîler, mîkât sınırını ihramsız geçerlerse ceza (dem) gerekir. Ancak, mîkâtı ihrama girmeden geçen kimse, henüz hac veya umre menâsikinden herhangi birine, meselâ kudûm tavafına veya umre tavafına başlamadan mîkâta dönüp orada ihrama girerse ceza düşer. Bu kişinin, ihramsız geçtiği mîkât sınırı yerine, bulunduğu yere daha yakın bir mîkâta gidip orada ihrama girmesi mümkündür. Mîkâtı ihramsız geçtikten sonra, hac veya umre menâsikinden birine başlanmışsa, artık mîkâta dönülse bile ceza düşmez.

2) İhram Yasaklarından Sakınmak

İhrama giren kimsenin, ihram süresince davranışlarını haccın anlam ve amacıyla da bütünlük sağlayacak şekilde kontrol altında tutması ve belirli yasaklara uyması gerekir

2.1 İhrama Giriş Zamanı

2.1.1 Hac Aylarından Önce İhram

Hac ihramına, hac aylarından önce girilmesi, geçerli olmakla birlikte, mekruhtur. Şâfiî M.ne göre, hac aylarından önce, hac ihramına

girmek geçersizdir, ama hac aylarından önce girilen ihramla, umre yapılabilir.

2.1.2 Hac Aylarında İhram

a) Cumhur'a (ÜM, İbn Abbas, eş-Şa'bî ve en-Neha'î'ye) göre, hac ayları; Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce'nin ilk on günüdür.

b) Mâlikî Mezhebi ile İbn Ömer, İbn Mesud, Atâ ve Mücahid'e göre Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarıdır.

1) Şevval	<p style="text-align: center;">3) Zilhicce eyyam-ı ma'lumat (mevsim, hac mevsini)</p> <p style="text-align: center;">1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">Yevmi Yevmi Yevmi Terviye Arefe Nahr</p> <p style="text-align: center;">Eyyam-ı Nahr (Kurban kesimi)</p> <p style="text-align: center;">Kurban Bayramı</p> <p style="text-align: center;">Eyyam-ı teşrik (Eyyam-ı ma'dudat)</p> <p style="text-align: center;">Hac günleri</p>
2) Zilkade	
-Hac Ayları (Hac Takvimi)-	

2.2 İhrama Giriş Yerleri (Hac ve Umre Mikatları)

Dünyanın çeşitli yönlerden gelen hacı ve umreci adayları için ayrı ayrı ihrama girilecek yerler vardır. Bu yerlere Mikât (ç. Mevâkît) adı verilir.

a- Mikattan Önce İhrama Girmek

Hanefilere göre, ihram yasaklarına düşmekten emin olunca, mikat yerine gelmeden önce ihrama girilebilir, hatta efdaldır. “Haccı ve umreyi Allah için gereği gibi tamamlayın.” (Bakara, 2/196) âyeti gereği, onları tamamlamak, evden ihrama girmektedir. Nitekim Hz.Ali’ye, bu konu sorulunca, şöyle demiştir: “Ailenin oturduğu evden ihrama girmelisin.”¹ Türkiye’den veya başka bir ülkeden daha *havaalanında* veya Medine’den Mekke’ye giderken *otelde veya kalınan yerde ihrama girmek* böyledir. Böyle durumlarda ihram niyeti ve telbiye getirme, mikat hizasına gelince veya yaklaşınca yapılır.

ÜM’e göre, mikat yerine gelmeden ihrama girmek câizdir, ama mekruhtur; ilk mikattan ihrama girmek müstehaptır. Çünkü Hz.Peygamber, Zülhuleyfe’den, ilk mikattan ihrama girmiştir. Bazı şâfilere göre, daha uzaktan ibadete başlama olduğu için, daha evinden girmek efdaldır.

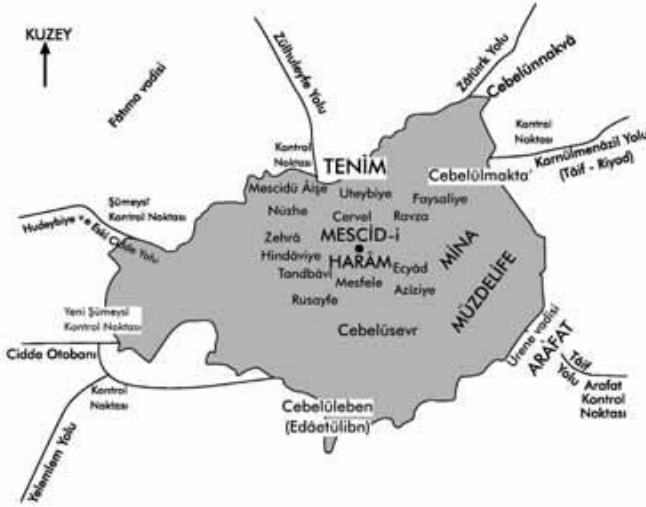
b- Mikatta İhrama Girmek

Hac veya umre için Mekke’ye gitmek isteyen kimsenin, mikat yerini ihramsız geçmemesi/ihrama girerek geçmesi gerekir.

¹ Hâkim, tefsîr, no:276 (sahih+Zehebî).

Mikat yerlerini (el-Mevâkîtu'l-Mekâniyye), beş ana nokta halinde, bizzat Hz.Peygamber belirlemiştir.²

İhrama, mikat olarak belirlenen mevkilerden girilebileceği gibi, bu mevkilerin hizasında herhangi bir yerden de girilebilir. Mikatsız bir yoldan gidince de, böyle hareket edilir. Herhangi bir mikat hizası bilinmezse, Mekke'ye iki merhale kala, ihrama girilir.

c- Mikattan İhramsız Geçmek

Mikat sınırını ihrama girmeden geçen hac veya umreye niyetli âfâkiler, günah işlemiş olur. Bu günah, ancak umre menâsikinden birine başlamadan önce, bulunduğu yere en yakın mikat bölgesine gidip ihrama girmekle ortadan kalkar. Mikata dönülmez de ibadet tamamlanırsa, yapılan ibadet sahihtir, ama günah kalkmaz; mikat yerini ihramsız geçmekle vacibi terketme kötülüğünü işlemesi dolayısıyla, dem gerekir. İbn Abbas, şöyle demiştir: “Kim menâsikten bir şeyi unuttur veya yapmazsa, bir kurban kessin.”³

² -İbn Abbas- Ahmed, *Müsned*, 1/238; Buhârî, hac, 7-12, no:1524, 1526; Müslim, hac, 11-12, no:1181; Ebû Davud, menâsik, 8; Nesâî, menâsik, no:2654; Dârimî, menâsik, no:1792.

³ Mâlik, *Muvatta*, 1/419; Dârakutnî, *Sünen*, 2/244; Beyhakî, *Sünen*, 5/152 (Elbânî: mevkûf, *İrvâu'l-Galil*, 4/299).

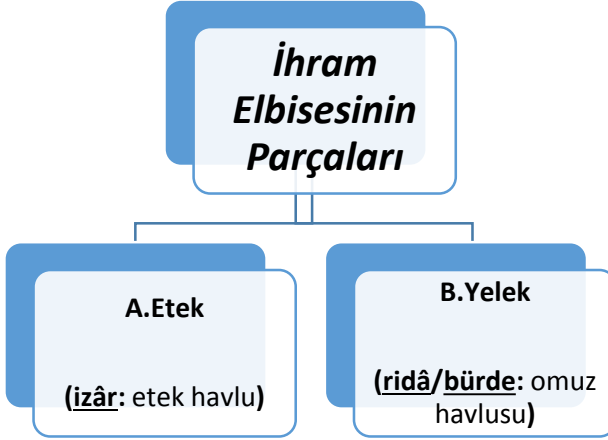
➤ Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre, mikatı ihramsız geçen, ihrama girmek için mikata dönmelidir. Dönmez de vardığı yerden ihrama girerse, ihrama girdikten sonra mikata dönse bile, dem gerekir. Çünkü mikatı geçerek vardığı yerden ihrama girmekle, dem cezası yerleşmiş olur. Bu da, dönmemiş gibi işlem görür.

2.3 İhram Elbisesi

2.3.1 Erkeğin İhram Elbisesi

Hac için, izar ve rida denen kısımlardan meydana gelen özel bir elbiseyi (ihram elbisesi) giymek sünnettir.

➤ Caferî M.ne göre, iki parçalı ihram elbisesini giymek, umrenin farzıdır.

Erkeklerin hac veya umre ihramı için, iç çamaşırları dâhil günlük normal elbiselerini çıkararak, izar ve rida denen iki parçadan oluşan özel ihram elbisesini giymek sünnettir. İhram elbisesi (siyabu'l-ihram: ihramlık/ihram örtüsü); etek havlu (izâr: etek) ve omuz havlusu (ridâ: yelek) olmak üzere, iki parçadan ibârettir. Rida (yelek) kısmına, "bürde" de denir. Erkeklerin ihram elbisesi bez, peştemal veya havlu gibi madelerden olabilir.

2.3.2 Kadının İhram Elbisesi

Kadınların ihramı, her zaman giydikleri elbisedir. Kadınlar, ihram için, normal günlük kıyafetlerini değiştirmezler; yüzlerini açık bırakırlar, başlarını örterler. Bu sebeple, dikişli elbise, eldiven, çorap ve

ayakkabı giymeleri sakıncalı değildir. Ayrıca, ihram kıyafeti olarak, diledikleri rengi seçebilirler.

2.4 İhram Niyeti ve Telbiye

2.4.1 İhram Niyeti

Hanefilere göre, hac veya umreye niyet etmek, şart-farzdır.

➤ Çoğunluğa göre ise, niyet etmek rükün-farzdır.

İhram namazından sonra, dil ve kalple (zihnen) haccın veya umrenin kolaylık ve kabulüne dair niyet yapılır, dua edilir.

➤ ÜM'e göre, ihram niyetini, farz veya nafîle namazdan sonra yapmak efdaldır. Hz.Peygamber, Veda Haccı'nda, öğle namazını kıldıktan sonra ihrama girmiştir.⁴

2.4.2 Telbiye Getirmek

A) Telbiyenin Hükümü

Niyetin asıl geçerlilik kazanma ânı, sadece "lebbeyk" diyerek bile olsa, telbiye sözünün söylenmesidir. Çünkü ihramda telbiye, namazda iftitah tekbiri gibidir. İhrama girince telbiye getirmek, Hanefî Mezhebine göre, ihramın rükün-farzıdır; eş-Şâfiî ve Malik'e göre telbiyesiz de ihrama girilebilir.

Adet gören veya loğusa kadınlar da, telbiye getirirler. Hz.Peygamber, doğum yapıp loğusa olan Esmâ bintü Umey's'e, yıkanmasını ve ihrama girip telbiye getirmesini⁵; Hz.Ayşe de âdet görmeye başlayınca, tavaf dışında hacının yaptıklarını aynen yapmasını söylemiştir.⁶

B) Telbiye Sözlere

Telbiye, hacı/umreci adayının ihrama girerken ve hac/umre işlemlerini yaparken söylediği, Hz.Peygamber'den nakledilen aşağıdaki sözlerdir:

"Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke lek lebbeyk.	"Uyduım geldim Allahım çağrına,
--	---------------------------------

⁴ Buhârî, hac, no:534; Ebû Davud, hac, no:1783; İbn Mâce, menâsik, no:2976.

⁵ Müslim, hac, no:1218.

⁶ Buhârî, hac, no:294; Müslim, hac, no:1218.

İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk. Lâ şerîke leke.” ⁷	<i>Geldim ey ortaksız uydum çağrına. Hamd senin, nimet senin, mülk senin. Asla ortağın yok, şerîkin yok senin.”</i>
---	---

Bu sözleri söylemek, Cumhur'a göre müstehap, Zâhirî Mezhebine göre vaciptir. Ebû Hanife'ye göre, bunlar yerine geçen başka sözler de söylenebilir, bu özel telbiye sözleri yerine tekbir, tehlil, tesbih, tahmid veya Allah'ı tazim anlamı taşıyan bir dua da okunabilir. Bu sözlere ilave yapmak Hanefî Mezhebine göre câiz, eş-Şâfiî'ye göre câiz değildir.

Telbiyeyi yüksek sesle yapmak, Cumhur'a göre müstehap, Zâhirî Mezhebine göre vaciptir. Kadınlar, telbiye sırasında seslerini yanlarındakiler duyabilecek kadar yükseltir.

İhramdaki Vacipler	Hanefî	Şâfiî	Mâlikî	Hanbelî
Mikat	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
İhram yasakları	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
Telbiye	Rükün-farz	Sünnet	Sünnet	Sünnet

2.5 İhram Yasaklarına Uymak

İhram yasağı, ihram elbisesini giyerek hac veya umreye başlamaya niyet eden kimsenin, bu iki işlem dışında olduğunda helal olan bir takım hal ve hareketleri kendine haram kılması demektir. Böylece, ihrama girildiği andan başlayarak ihramdan çıkıncaya kadar “ihram yasakları” denen bir dizi yasak başlar. Normal zamanlarda serbest ve olağan bazı iş ve davranışlardan ihramda bulunulduğu sürece kaçınılması ve uzak durulması zorunluluktur.

2.5.1 İhram Yasaklarının Kapsamı

İhrama giren kimsenin, iki ana grupta incelenebilen yasakları işlememesi gerekir:

⁷ Mâlik, *Muvatta*, hac,9 Buhârî, hac, 26,28, no: 1549; Müslim, hac, 3, 19, no: 1184; İbn Mâce, menâsik, 54; Ebû Dâvûd, menâsik, 26,56; Tirmizî, hac, 13; Nesâî, menâsik, 54.

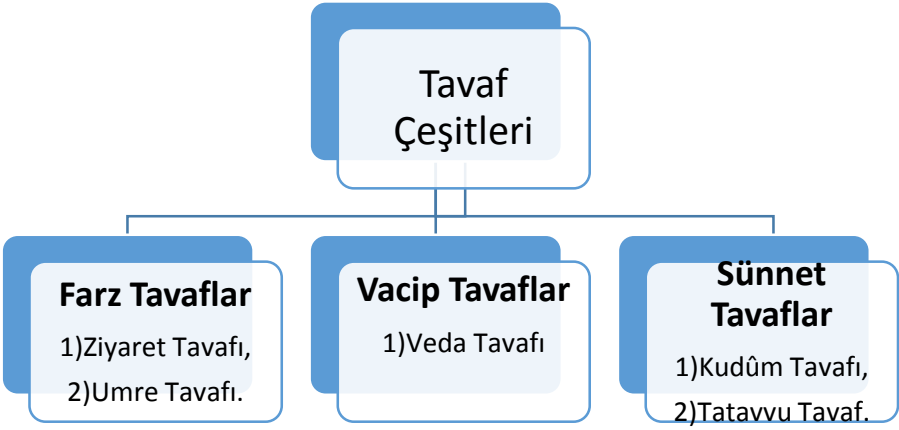
- ✓ Kişisel günlük bakımdan vazgeçme fedakârlığı,
- ✓ Allah'ın en büyük lütuflarından biri olan cinsellikten uzaklaşabilme,
- ✓ Kendiyle ve çevresiyle (hacdaşları, umredaşları, başka hacılar, başka umreciler ve diğer insanlarla) barışıklık,
- ✓ Harem'in doğal çevresiyle barışıklık.

3. HAC ve UMRE TAVAFI

3.1 Tavaf Kavramı ve Tavaf Çeşitleri

Tavaf, sözlük anlamıyla “ziyaret etmek, bir şeyin etrafında dönmek/ dolaşmak/dolanmak/turlamak” demektir. Tavaf, hac ve umrenin en temel unsurlarından biridir. Bunun için hac ve umre tavafları, hac ve umre ibadetlerinin olmazsa olmazıdır. Hac veya umre için Mekke'ye gelenlerin Kâ'be çevresinde usulüne uygun olarak yedi defa dönmelelerine *Tavaf* denir. Tavaf, Kâ'be-i Muazzama'nın çevresinde yedi defa dönmekten oluşur. Herbir dönüş, “şavt” (dönüş/dolanım) adı verilir. Kâ'be sol tarafa alınarak sağa ve kapıya doğru gidilerek tekrar başlama noktasına gelince, Kâ'be'nin çevresi bir defa dönülmüş olur. Kâ'be çevresinde bu bir defalık dönüş, bir *şavt* olur.

Hüküm yönünden tavaflar; farz, vacip ve sünnet tavaflar olmak üzere üç çeşittir.

Sıra	Farz Tavaflar	Vacip Tavaf	Sünnet Tavaflar	
1	Ziyaret	Umre	Kudûm	Tatavvu
2	İfâda	—	Lika	Nafîle
3	—	—	Tahiyye	—

Tavafların İsimleri

A)Kudûm Tavafı

Mekke'ye mikatlar dışından gelenlerin, yani afakîlerin yaptıkları tavafa *Kudûm Tavafı* veya *Tavâfu'l-Likâ*, *Tavâfu't-Tahiyye* denir. Fakihlerin çoğunluğuna göre, Arafat'ta vakfeden önce Mekke'ye giren hacılar için kudûm tavâfı sünnettir; Mâlikî Mezhebine göre vaciptir. Bu açıdan, ifrâd veya kırân haccı arasında fark yoktur. Kudûm tavafını yapmak için, şu şartların gerçekleşmesi gerekir:

1)*Mekkeli olmamak*: Mekkeliler ve mikat bölgesi içinde oturanlar, kudûm tavâfı yapmazlar.

2)*Umre veya temettü haccı dışındaki hac çeşitlerine niyet etmek*: Mikatlar dışından (âfâkî) gelse de, temettü veya kırân haccına niyet edenler, ilk önce umre yapacaklarından, kudûm (geliş/kavuşma/selâmlama) tavafı yapmazlar; aynı şekilde, umreciler de kudûm tavafı yapmazlar. Çünkü yapılacak olan umre tavafı, kudûm tavafı yerine geçer.

3)*Doğrudan Arafat'a gitmek*: Mekke'ye uğramadan Arafat'a gidenler, kudûm tavafı yapmazlar. Çünkü kudûm tavafı, vakfeden önce

yapılır. Kudûm tavafını, Mekke'ye gelindiği anda hemen yapmak gerekir. Bu tavaf da, aynen ziyaret tavafı gibi yapılır.

B) Nafile (Tatavvu) Tavaflar

Sa'y yapıldıktan sonra, Mekke'de terviye (8 Zilhicce) gününe kadar veya hac görevi bittikten sonra Mekke'de kalındığı sürece, bol bol nafile tavaf yapılır. Nafile tavaflar, afakiler için nafile namaz kılmaktan efdaldir.

Hac için Mekke'ye gelip umre veya kudûm tavafı yapıldıktan sonra, Mekke'de, terviye gününe kadar durulur, bu gün sabah namazı kılındıktan sonra, Mina'ya veya günümüzde pekçoklarınca uygulandığı gibi Arafat'a hareket edilir.

Zaman	Farz	Tavaflar	Vacip T.	Sünet	Tavaflar
Zaman ve Mevsim	Ziyaret	Umre	Veda	Kudûm	Tatavvu
Hac Mevsimi	Yapılır	—	Yapılır	Yapılır	Yapılır
Umre Zamanı	—	Yapılır	—	Yapılır	Yapılır
Diğer Zamanlar			—	Yapılır	Yapılır

Tavafların Yapılma Zamanı

3.2 Tavafin Temel Özellikleri

3.2.1 Tavafin Varlığı

Hac ve umre tavafları, onların rüknüdür. Hac ve umre tavafinın terki halinde, hac ve umre bâtil (geçersiz) olur. Hac için ziyaret tavafinın, umre için umre tavafinın yapılması; şu âyetle sabittir: *وَلْيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ* "Sonra (tırış olup, tırnaklarını kesip, koltuk ve kasık kıllarını gidererek) kirlerini temizlesinler. Adaklarını yerine getirsinler. Beyt-i Atîk'i (eski evi/Kâ'be'yi) tavaf etsinler." (Hac: 22/29) Peygamberimizin bu konuda birçok hadisi de vardır. Müslümanların tarih boyunca uygulaması da, bu şekilde gerçekleşmiştir.

3.2.2 Tavafin Sayısı

Kâ'be'nin çevresindeki usûlüne uygun bir kerelik dönüşe "şavt" (dönüş/dolanım) denir.

a)Dört Şavt

Dört şavt (tavfe: dönüş/dolanım) yapmak farzdır.

b)Yedi Şavt (tam tavaf)

Yedi şavt yapmak vaciptir. Toplam yedi şavttan oluşan tavafta, dört şavt (dönüş) farz, üç şavt vaciptir. Bir tavaf, bu şekildeki dönüşlerle dördü farz, üçü vacip olmak üzere yedi şavttan meydana gelir.

➤ Hanefiler dışındaki ÜM'e göre, yedi şavtın hepsi farzdır.

c) Eksik Tavaf

Umre tavafının son üç şavtından birini, ikisini veya üçünü yapmamak, eksik tavaftır.

a) *Eksik Şavtta Kurban Gerekmesi*: Umre tavafının son üç şavtından birini, ikisini veya üçünü yapmamak, dem gerektirir.

b) *Cezanın Düşmesi*: Eksik kalan şavtlar, ihramdan çıkmadan önce yeniden yapılırsa, ceza düşer. Tavafi, yedi şavtlı olarak tekrardan yapmak, daha faziletlidir.

➤ ÜM'e göre, yedi şavttan biri eksik olunca, tavaf geçersizdir.

d) Şavt Sayısında Şüphelenme

a) *Farz veya Vacip Tavaflarda Yeniden Yapma*: Şavtların sayısında şüpheye düşülmesi durumunda, umre tavafı gibi farz veya adak tavaf gibi vacip tavafta, dönüşlere yeni baştan başlamak gerekir.

b) *Nafile Tavaflarda Sayıyı Tamamlama*: Nafile tavafta ise, kesin olduğuna kanaat getirdiği enaz sayıyı esas alarak, kalanı tamamlar.

7 şavt	4 şavt	3 şavt
Tam tavaf	Farz sayı	Eksik tavaf
Tavaf sayısında şüphelenme durumunda, farz/vacip tavaflar yeniden yapılır; nafilerde kanaat getirilen esas alınır	Zorunlu sayı tamamdır	*dem gerekir *ihramdan çıkmadan, eksik kalanlar tamamlanırsa ceza düşer

➤ Hanefiler dışındaki ÜM'e göre, tavaf türü ayırt edilmeksizin, kesin kanaat getirilen enaz sayı esas alınır.

3.2.1.3 Tavafın Zamanı

A) Genel Olarak

1) Ziyaret Tavafının Başlangıç Vakti

Hac ziyaret tavafının hangi vakitten itibaren yapılacağı, yani başlangıç vakti önemlidir. Son vakti için bir sınır yoktur, ömrün sonuna kadar herhangi bir vakitte yapılması yeterlidir:

a) Kurban Bayramının İlk Günü Fecr-i Sâdıktan Sonra Başlaması

Hanefî ve Mâlikîlere göre ziyaret tavafının vakti, bayramın ilk günü fecr-i sâdıktan itibaren başlar:

a) Hanefî Mezhebine göre, ziyaret tavafı, vakfe yapıldıktan ve bayram günü fecir doğduktan sonra bütün ömür boyunca istenildiği zaman yapılır. Bayram günlerinde yapılması ise vaciptir. Ebû Hanîfe'ye göre, bu vakitten sonraya bırakınca dem gerekir; eş-Şâfiî, Ebû Yusuf ve eş-Şeybanî'ye göre gerekmez.

b) Malîkî Mezhebine göre, ziyaret tavafının vakti bayram günü başlar, Zilhicce'nin sonuna kadar devam eder. Geciktirilmesinde -hac sahih olmakla birlikte- dem gerekir, bayramdan önce tavaf yapılmaz.

b) Arefe Günü Gece Yarısından Başlaması

Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise ziyaret tavafının vakti, arefe günü gece yarısından itibaren başlar:

a) Şâfiî Mezhebine göre, ziyaret tavafının vakti, bayram gecesinin yarısında -efdal olan vakit bayramın birinci günü- başlar ve istenildiği vakte kadar devam eder; fakat bu tavaf yapılmadıkça, cinsî birleşme yapılamaz.

b) Hanbelî Mezhebine göre, ziyaret tavafının vakti, bayram günü gece yarısı başlar; diğer konular Hanefî Mezhebinde olduğu gibidir.

2) Ziyaret Tavafının Bayram Günlerinde Yapılması

Tavafı, bayramın birinci günü fecr-i sâdik doğduktan sonra uygun bir zamanda yapmak, Hanefî Mezhebine göre şarttır. Tavafın bayramın ilk günü yapılması daha faziletlidir:

a) Hanefî Mezhebine göre, vakfe yapıldıktan sonra, ziyaret tavafi ilk vaktinden itibaren bütün ömür boyunca istenildiği zaman yapılabilir. Fakat Ebû Hanîfe'ye göre, bu tavafin kurban kesme günlerinde (bayramın üçüncü günü güneş batıncaya kadar); Mâlikîlere göre ise zilhiccenin sonuna kadar yapılması vaciptir. Mazeretsiz olarak daha sonraya bırakılırsa, dem kesmek ve ileriki yıllarda yine bayram günleri içinde tavaf yapmak gerekir. Tavaf yapılmadıkça ihramdan çıkılmaz.

b) Şâfiî ve Hanbelîler ile Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise, ziyaret tavafinın bayramın ilk üç gününde yapılması vacip değil, sünnettir. Mazeretsiz olarak daha sonra yapılması mekruh ise de ceza gerekmez.

3) Umre Tavafi

Umre tavafi, ihramdan çıkmadıkça, gündüzleri güneşe karşı tedbir alarak, istenen günde ve günün istenen bölümünde yapılabilir. Mescid-i Haram'a girildiğinde, farz namazın vakti veya cemaatle namaz kaçırılacaksa, tavaf bunların kılınması için ertelenir.

B) Özel Olarak

Namaz kılmanın mekruh olduğu zamanlarda da tavaf yapılabilir; sadece tavafin bitiminde, tavaf namazı bu vakitlerde kılınmaz. Hz. Ömer ve Ebû Said el-Hudrî'ye göre, güneşin doğuşu ve batışı sırasında tavaf yapılmaz. Said bin Cubeyr ve Mücahid'e göre, sabah ve ikinci namazlarından sonra tavaf yapmak mekruhtur, güneşin doğuşu ve batışı sırasında ise yapılmaz.

3.2.1.4 Tavafin Yeri (Metâf)

Tavaf, Mescid-i Haram'ın içinde olmak şartıyla, Kâ'be'nin çevresinde yapılır. Bu yerin dışında Kâ'be'yi tavaf etmek, sahih değildir. Ayrıca Mescid-i Haram'daki Hatîm veya Hıcr denen yerin dışından tavaf yapılır. Tavafin yapıldığı alana, "Metâf" denir. Esasen, eskiden sadece Kâ'be'nin demir çubuklarla daire biçiminde çevrelenmiş hemen yakın çevresine metâf denirdi. Ama artık, birkaç kattan oluşan Mescid-i Haram'ın içinde Kâ'be'nin çevresinde dönüş yapılabilecek her yer, metâf hükmündedir.

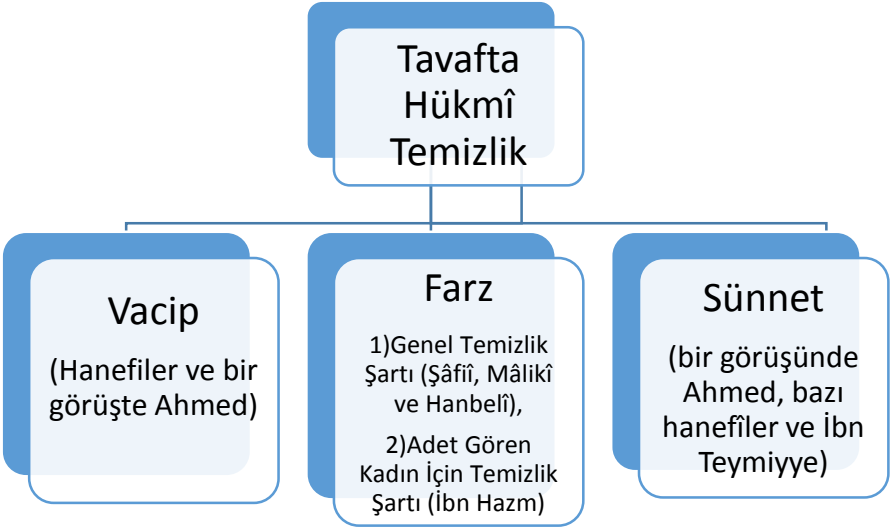

Şartlar		Hanefî	Şâfiî	Malikî	Hanbelî
Öncesindeki Şartlar	İhramlı Olmak	Şart	Şart	Şart	
	Vakfeyi Yapmak	Şart	—	—	—
	Niyet	Şart	Şart	Vacip	Şart
	Setri Avret	Vacip	Şart	Şart	Şart
	Hades ve Necasetten Tem.	Vacip	Şart	Şart	Şart
	Vaktin Girmesi	—	—	—	Şart
	Mescid-i Haram	Şart	Şart	Şart	Şart
	Bayramda Fecir Sonrası	Şart			—
	Hacer-i Esved	Vacip	Şart	—	—
Yapılmasındaki Şartlar	Teyamun	Vacip	Şart	Şart	Şart
	Yedi Şavt	Vacip	Şart	Şart	Şart
	Kâ'be Duvarına Sürtünmemek	Vacip	Şart	Şart	Şart
	Başka İşle İlgilenmemek		Şart	Vacip	Şart
	Aralıksız	Sünnet	Sünnet	V/Ş	Şart

3.4 Tavaf Temizliği

İbn Abbas'ın nakline göre, Hz.Peygamber (s.a.v.), şöyle buyurur: “*Beytullah'ı tavâf, Allah Teâlâ'nın kendisinde konuşmayı mübah kıldığı bir namazdır. Kim bir şey konuşursa, sadece hayır konuşsun.*”⁸ Gerek hac ziyaret tavafı, gerekse umre tavafı, bu iki büyük ibadetin en önemli unsurlarıdır. Her ikisini de, ilke olarak tertemiz bir şekilde yapmak, en doğrusu ve en güzeldir.

Temizlik konusuyla ilgili olarak üç görüş ortaya atılmıştır:

3.4 Tavafın Bitişi

3.4.1 Tavaf Namazı

A) Hükmü: Hanefî ve Mâlikî M.ne göre, her çeşit tavafın bitiminde, şükür için iki rekât tavaf namazı kılmak, tavafın bir parçası olarak değil, müstakil bir ibadet olarak vaciptir.

➤ Şâfiî ve Hanbelî M.ne göre, tavaf namazı, bütün tavaf türlerinde sünnettir.

⁸ Nesâî, menâsik, 136 (5/222); Tirmizî, hac, 110, no:960; Dârimî, menâsik, no:1847; Ahmed, *Müsned*, 3/414, 4/64, 5/377; İbn Hibbân, *Sahih*, no:3836 (sahih); Hâkim, *Müstedrek*, 1/459; Elbânî, *İrvâu'l-Galil*, 121 (sahih); Buhârî, İbn Abbas'tan, mevkuf ve merfu olarak meşhur hadise işaret etmiştir.

Tavaf namazının terkedilmesiyle, ceza gerekmez. Ancak terki durumunda, vitir namazı kılınmamış gibi günahkâr olunur.

➤ Şâfiî ve Hanbelî M.ne göre, tavaf namazının terkedilmesiyle, bir ceza gerekmez. Böyle yapmak, sadece dinen kötü bir davranıştır.

➤ Mâlikî M.ne göre, tavaf namazını kılmamak, ihram yasağıdır. Tavaf namazını kılmayan, dem keser. İbn Abbas, şöyle demiştir: “Nü-sükten bir şeyi unutan veya terkeden, dem keser.”⁹

Tavaf namazını kılmadan yeni bir tavafa başlamak mekruhtur.

➤ Şâfiî ve Hanbelî M.ne göre, tavaf namazını kılmadan, yeni bir tavafa başlanabilir.

B) Vakti: Namaz kılmak mekruh bir vakte denk gelmediyse, tavaf namazının tavafın hemen ardından kılınması daha faziletlidir.

Mekruh vakte rastladiysa, tavaf namazı, bu mekruh vakit geçtikten sonra kılınır. Güneş doğarken ve batarken her türlü namazın kılınması mekruh olduğu gibi, tavâf namazı kılmak da mekruhtur. Bu sebeple Peygamber Efendimiz (s.a.v.), bu vakitlerde tavaf namazı kılmaktan sakındırmış, ashâb da kerahât vakti çıkana kadar bekleyip daha sonra kılmıştır.¹⁰

➤ Şâfiî ve Hanbelî M.ne göre, tavaf namazı, mekruh vakitlerde de kılınabilir. İmam Şâfiî ve bir kısım ashâbu’s-sünen, Cübeyr bin Mut’im tarafından rivâyet edilen şu hadisi esas alarak, her vakitte tavaf namazının kılınabileceğini söylemiştir: “*Ey Abdumenâfoğulları! Sizden kim, halkı idarede bir sorumluluk üstlenirse, Beytullah’ı gündüz veya gece herhangi bir saatte ziyaret edip namaz kılını sakın men etmesin.*”¹¹

C) Yeri ve Şekli: Tavaf namazını Makâm-ı İbrahim’in arkasında kılmak müstehaptır. Tavaf alanının kalabalık olması durumunda ise, izdihamı arttırmamak ve tavaf edenleri aksatmamak için, Makâm-ı İbrahim’den başka bir yerde kılınması daha uygundur. Tavaf namazı, Mescid-i Haram’da kılınamamışsa, dışarıda da kılınabilir. Tavaf namazı, iki rekâttır. İlk rekâtta Kâfirûn, ikincide İhlâs sûrelerini okumak müste-

⁹ Beyhakî, *Sünen*, hac, 5/152; Mâlik, *Muvatta*, hac, no: 241.

¹⁰ İmam Mâlik, hac, 38; Buhârî, hac, 73; Ebû Dâvûd, menâsik, 53

¹¹ Tirmizî, hac, 42, no:868; Ebû Dâvud, menâsik, 53, no:1894; Nesâî, hac, 137 (5/223); İbn Mâce, ikâmetu’s-salât 149, no:1254.

haptır. Tavaf namazı, herkes tarafından ayrı ayrı kılınır; cemaatle kılınmaz. Tavaf namazından sonra, Makâm-ı İbrâhîm'in arkasında tavafın ve namazın kabulü için kısaca dua etmek sünnettir; bu duayı terk, mekruhtur.

Durum		Hanefî	Şâfiî	Mâlikî	Hanbelî
Hükümü	Gereği	Müstakil Vacip	Sünnet	Müstakil Vacip	Sünnet
	Terki	Ceza Gerekmez, Günahkâr Olunur	Ceza Gerekmez, Dinen Kötü	İhram Yasağıdır, Dem Gerekir	Ceza Gerekmez, Dinen Kötü
	Yeni Tavafa Başlamak	Mekruh	Başlanabilir	Mekruh	Başlanabilir
Vakti	Tavafın Ardından	Efdal	Efdal	Efdal	Efdal
	Mekruh Vakitte	Mekruh	Kılınabilir	Mekruh	Kılınabilir
Yeri	Mescid-i Haram'da	Müstehap	Müstehap	Müstehap	Müstehap
	Mescid-i Haran Dışında	Kılınabilir	Kılınabilir	Kılınabilir	Kılınabilir
Sayısı		İki Rekât	İki Rekât	İki Rekât	İki Rekât
Şekli		Cemaatsiz	Cemaatsiz	Cemaatsiz	Cemaatsiz

3.4.2 Sa'y Yerine Gidiş

Tavaf namazını kıldıktan ve tavafın kabulü için dua edip zemzem içtikten sonra, Mescid-i Haram'ın tek minareli bölümüne doğru, dışarıdan gelenler ise Kral Sarayı tarafında bulunan 11 numaralı kapıdan Safâ Tepeciği'ne gider. Kâ'be'nin Hacer-i Esved köşesi ile Makâm-ı İbrahim'i arkaya alarak, yeşil renkli Mes'â tabelasının bulunduğu taraftan Safâ Tepeciği'ne çıkar.

Câbir bin Abdullah'ın anlatımına göre, Hz.Peygamber (s.a.v.) Makâm-ı İbrahim'i Kâ'be'yle arasına alarak, iki rekât tavaf namazı kıldıktan sonra Hacer-i Esved köşesini selâmlayarak tavaf alanından Safâ Tepeciği'ne gitmek üzere ayrılmıştı.¹²Hz.Peygamber'in (s.a.v.) yaptığı gibi, Safâ Tepeciği'ne yaklaşınca, "Şüphesiz Safâ ve Merve, Allah'ın nişanelerindedir." (Bakara, 2/158) âyeti okunur; bu âyet, yalnızca burada ve sadece ilk gelindiğinde bir kere okunur, Safâ Tepeciği'ne her gelişte

¹² Ebû Davud, menâsik, no: 1905; Tirmizî, hac, no: 862, tefsîru'l-kur'ân, no: 2967; Nesâî, menâsik, no: 2970; Ahmed, Müsned, 3/320.

okunmaz. Bundan sonra, Hz. Peygamber'in dediği gibi, "Allah'ın başladığıyla başlıyorum" denir. Hz. Câbir (ra) anlatıyor: Rasûlullah'ı (s.a.v.) Mescid-i Haram'dan çıkıp (o sırada Mescid-i haram dışında bulunan) Safâ'ya yönelirken, "Allah'ın başladığı ile başlayalım" deyip (sa'ye) Safâ'dan başladığını gördüm. (Rezîn, Ebû Hüreyre'den naklen şu ilâvede bulundu: "Rasûlullah (s.a.v.), Safâ'ya çıkınca oradan Beytullah'a baktı, ellerini kaldırıp gönlünden geçenlerle Allah'ı zikretmeye koyuldu."¹³ Âyeti daha sonra okuduğu da nakledilir. Safa Tepeciği'nde dua ederken, eller namaz tekbiri gibi kaldırılmaz, sadece dua için kaldırılır.

4. HAC ve UMRE SA'YI

Sa'y kelimesi, sözlük anlamıyla, "yürümek, koşmak, çalışmak, çabalamak, çaba göstermek" gibi anlamlara gelir. Hac ve umre terimi olarak ise, günümüzde Mescid-i Haram'ın içinde ve Kâ'be'nin hemen yakınında bulunan Safâ ve Merve tepecikleri arasında, usulüne uygun olarak biraz hızlıca gidip gelme işlemine "sa'y" adı verilir. Sa'y yapan kişiye, "sâ'i" denir.

4.1 Hac ve Umre Sa'yinin Varlığı

Safa ile Merve tepecikleri arasında sa'yetmek, hac ve umrenin vacip bir işlemidir. Sa'y etmenin vacip olduğu, "Şüphesiz Safâ ile Merve, Allah'ın ibadet yeri belirlediği nişanelerindedir. Kim Kâ'be'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini tavaf etmesinde bir sakınca yoktur." (Bakara: 2/158) âyetiyle sabittir. Bu âyetten anlaşılan, sa'yin mübah olduğudur. Übey bin Kâ'b'ın ve İbn Mes'ud'un mushaflarında, "tavaf etmesinde, sakınca yoktur" şeklinde, olumsuz olarak yer alır. Bunlar, âhâd kıraatlarıdır. Dolayısıyla, belli ölçüde hüccet kabul edilirler.

➤ *Umrenin Rüknu:* Hanefiler dışındaki ÜM'e göre, sa'y, umrenin Safâ ile Merve tepecikleri arasında yedi defa gidip gelmekten oluşan bir rükündür. Bu konuda, şu delillere dayanılır: Hz. Peygamber (s.a.v.), şöyle buyurur: "Sa'y yapın. Çünkü Yüce Allah, sa'yi size farz kılmıştır."¹⁴; Hz. Ayşe, şöyle demiştir: "Rasûlullah ve onunla birlikte müslümanlar,

¹³ Mâlik, *Muvatta*, hac, 42, 107 (4/364); Ahmed, *Müsned*, 3/320; Müslim, hac, 147, no: 1218, 235, 1263, no: 1297, 1/888; Ebû Dâvud, menâsik, 57, no: 1905-6; Tirmizî, hac, 33, no: 856, 34, no: 857, 38, no: 862, tefsîru'l-kur'ân, no:2967; Nesâî, hac, 149, no: 2962, 2969, 2970, 5/228, 163 (5/235), 168 (5/237); İbnu Mâce, menâsik, 29, no: 2951, 84, no: 3074.

¹⁴ Dârakutnî, *Sünen*, hac, 2/255, no: 85; Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 6/421-422.

tavaf etti. Ömrüme andolsun ki Allah bir kişinin hakkını (bir rivayette: umresini) Safa ile Merve arasında sa'y yapmadıkça tamam kılmaz."¹⁵ ÜM'e göre, umre sa'yinin bir şavtının bile terkedilmesi halinde, umre geçerli olmaz, mutlaka yeni baştan yapılması gerekir.

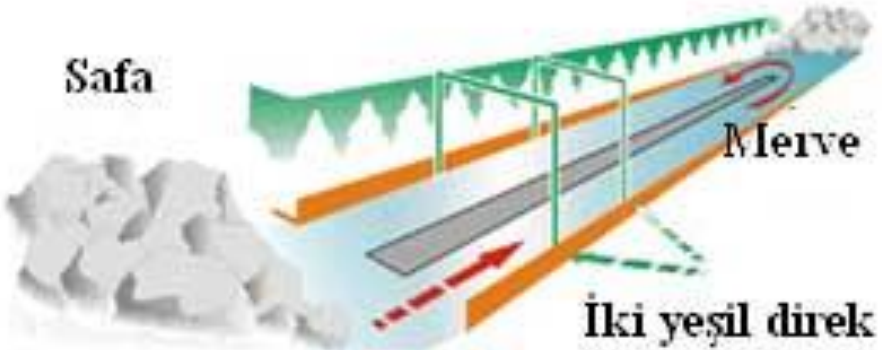
➤ *Umrenin Sünneti*: Ahmed bin Hanbel'den bir rivayete göre ise, sa'y sünnettir.

Mazeretsiz olarak sa'yi terketmek, dem gerektirir.

○ Yürüyemeyecek kadar hasta olmak, kötürüm ve felçli olmak gibi bir mazeret sebebiyle sa'yin terkedilmesi durumunda, ceza gerekmez.

☒ Sa'yin sünnetlerini terketmek, mekruhtur, bir ceza gerekmez; ama sünnet sevabından mahrum kalınır.

Nafle sa'y yoktur. "Safa ve Merve, Allah'ın ibadet yeri belirlediği nişanelerindedir. Kim hac veya umre yaparsa, bu ikisi arasında – Safa'daki İsâf, Merve'deki Nâile putlarına aldırılmadığı, artık kaldırıldığı için- sa'y yapılmasında bir sakınca yoktur." (Bakara, 2/158) âyetinde belirtildiği gibi, sa'y ibadeti, ancak hac ve umre için yapılabilir.

Şart	Hanefî	Şâfiî	Maliki		Hanbelî
İhramlı Olmak	Şart	—	—		—
Safadan Başlamak	V/Ş	Şart	Şart		Şart
Tavaftan Sonra Yapmak	V/Ş	Şart	Şart		Şart
Dört Şavt Yapmak	Şart	Şart	Şart		—

¹⁵ Buhârî, umre, no:1698; Müslim, hac, no: 1277.

Yedi Şavt	Vacip	Şart	Şart		Şart
Niyet	Vacip	V	Şart		Şart
Akıl	—	—	—		Şart
Aralıksızca	Sünnet	Şart	Şart		Şart
Bizzat Yürüme	Vacip	Şart	Vacip		Şart
Mesafeyi Tam Almak	—	—	—		Şart

Sa'yin Şartları

7 Şavt	4 Şavt	3 Şavt
Sa'yin Sayısı	Farz/Sihhat Şartı	Vacip
Sa'y Tamamdır	Zorunlu Sayı Tamam	Eksik Her Şavt İçin Sadaka Gerekir

⇒ Hanefiler dışındaki ÜM'e göre, tavafta olduğu gibi, umre sa'yinde de, yedi şavtın hepsini yapmak zorunludur, bir şavtın eksik kalması durumunda bile sa'y işlemi geçerlilik kazanmaz.

4.2 Sa'yin Bitişi

4.2.1 Sa'y Namazı

Sa'yin yedi turu tamamlandıktan sonra, iki rekât namaz kılmak müstehaptır. Bu namazın ardından, sa'y alanından ayrılır.

4.2.2 Temettu Umresi ve Tek Umre Sa'yinden Sonra Tıraş

Umre tavafı ve umre sa'yi usulüne uygun olarak yapıldıktan sonra, tek umre veya temettu tarzı hac yapanlar, saçları tıraş ederek veya kısaltarak ihramdan çıkarlar. Tek umre yapanlar için, saçların usulüne uygun kesilmesiyle umre ibadeti tamamlanmış olur. Temettu tarzı hac yapanlar, tıraş olup umre ihramından çıktıktan sonra, hac dönemi saç bitmeyecek kadar yakın bir tarihteyse ihramsız bekleyerek, Zilhicce'nin 8. (terviye) günü yeniden hac için ihrama girerler.

Kırân tarzı hac yapanlar ise, aynı ihramla hem umreyi, hem de haccı yapacaklarından, umre sa'yinden sonra tıraş olup ihramdan çıkmazlar, terviye (8 Zilhicce) günü geldiğinde Meşâir (Mina/Arafat/Müzdelife/Mina) merkezli hac işlemlerini yapmak üzere ihramlı olarak beklemek zorundadırlar.

5. MEŞAİR MERKEZLİ HAC İŞLEMLERİ

5.1 Arafat'ta Vakfe

5.1.1 Tanımı, Hükmü ve Delili

Vakfe, sözlük manasıyla “bir yerde bir süre durmak, duruş, beklemek, bekleyiş” demektir. Hac deyimi olarak vakfe, “Mekke yanındaki Arafat dağında bir müddet durmaya verilen addır.” Arafat'ta vakfe, hac-cın birinci ve belli zamanı olan rüknüdür. Bu sebeple, vakfe terkedilirse hac bâtil olur. Arafat'ta vakfenin hacın bir rüknü olduğu, “*Arafat'tan indiğinizde, Allah'ı Meş'ar-i Haram olan Müzdelife'de anın.*” âyetiyle sabittir. Arafat, Mekke'nin yaklaşık 25 km. güneydoğusunda Harem sınırları dışında kalan düzlük bir bölgedir. Arafat vakfesi önemli ve titizlik gerektiren bir rüknüdür. Çünkü süresi içinde Arafat'ta bulunamayanlar, o sene hacca yetişememiş olurlar. Arafat vakfesi dışında vaktinde yapılamayan diğer menâsik ise, daha sonra kaza edilerek veya fidye ödenerek telâfi edilebilir.

5.1.2 Şartları

Vakfenin vaktinde yapılması, DM'e göre de şarttır. Bu şart dışında, Şâfiî ve Hanbelî Mezheplerine göre, ibadete ehil olmak da gerekir, Mâlikî Mezhebi vakfeyi kendi iradesiyle yapmak şartını da benimser. Ahmed bin Hanbel'e göre, vakfe sırasında baygın olan, gelecek yıl hacı kaza eder.

Şart		Hanefî	Şâfiî	Malikî	Hanbelî
Vaktinde Yapmak		Şart (Ş)	Ş		Ş
İbadete Ehil Olmak	Deli	—	Ş	—	—
	Sarhoş			—	
	Baygın	—			Ş
Kendi İradesi		—	—	Ş	—

Arafat'ta Vakfenin Şartları

Hacın Vacip İşlemleri		Hanefî	Şâfiî	Malikî	Hanbelî
Vakfedekiler	Güneş Batana Kadar	Vacip			Vacip
	Batınca Biraz Durmak	Vacip			

5.1.3 Öğle ve İkinci Namazlarını Cem-i Takdîmle Kılmak

Arefe günü Arafat'ta öğle ve ikinci namazlarının öğle vakti içinde birleştirilerek birlikte kılınması sünnettir. Buna cem-i takdîm denir. Ebû Hanîfe'ye göre, bu namazların cem-i takdîmle kılınabilmesi için, şu şartlar gerekir: a)Arefe günü hac için ihramlı olarak Arafat'ta bulunmak, b)Mescid-i Nemire'de cemâat-i kübrâyla kılmak. Aksi halde, her namaz kendi vaktinde kılınır. Diğer üç mezhep ile Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre, arefe günü hac için ihramlı olanların Arafat'ta öğle ve ikinci namazlarını, ister Nemire Mescidi'nde, ister çadırlarda, ister cemaatle, ister münferit olarak cem-i takdîmle kılmaları sünnettir.

5.2 Müzdelife'de Vakfe

Müzdelife'de vakfe, haccın aslî/müstakil vacip işlemlerinden biridir. Müzdelife, Mescidi-i Haram'a 13km uzaklıktadır. Günümüzde, Mekke'nin yerleşim semtidir, geceleri serinleme yeridir. Cumhuriyet'e göre, arefe günü güneş battıktan sonra Arafat'tan ayrılarak bütün geceyi Müzdelife'de geçirmek sünnettir.

Müzdelife'de Vakfe		Hanefî	Şâfiî	Mâlikî	Hanbelî
Hükmü		Müstakil Vacip	Vacip	Şart	Vacip
Rükünü	Müzdelife'de Durma	Rükün	ün	Rükün	Rükün
	Müzdelife'de Geceleme	Sünnet	Farz	Sünnet	Sünnet
Yeri		Müzdelife	Müzdelife	Müzdelife	Müzdelife
Zamanı	Süre	Fecr-İ Sâdıkla Güneşin Doğması Arası	= Gece Yarısı Başlar	=	= Şart
	Terki	Dem Gerekir	Dem Gerekir	Dem Gerekir	Kaza
Şekli		*bayram gecesi Müzdelife'de geçirilir, *akşam-yatsı birleştirilir, *sabah namazı erken kılınır,	=	=	=

	*güneş doğuncaya kadar dua edilir, *güneş doğmadan ayrılır			
--	---	--	--	--

Müzdelife'de Vakfe

5.3 Mina'daki Vacipler

Mina'daki hac işlemleri, aslında iki aşamalıdır:

1) *Mekke'den Ayrılıp Mina'dan Arafat'a Geçiş*: Hacı adayları, Hz.Peygamber'in sünnetine uyarak, kurban bayramından iki gün öncesi olan Terviye günü de denen Zilhicce'nin sekizinci günü güneş doğduktan sonra, Mekke'den ayrılır ve Mina'ya giderler. Ertesi gün, yani arefe günü sabah namazını kıldıktan sonra Arafat'a hareket ederler. Ancak, günümüzde bu uygulama aşırı izdiham dolayısıyla zorlaştığından, başta Türk hacıları olmak üzere genellikle Mina'dan geçerek doğrudan Arafat'a gidilir.

2) *Müzdelife'den Mina'ya Geçiş*: Müzdelife'de vakfe yapıldıktan sonra, Mina'ya gidilir. Mina, Mekke ile Müzdelife arasında bir yerdir; Mescid-i Haram'a 6km uzaklıktadır; günümüzde, Mekke'nin bir semti olmuştur. Hanbelî ve Şâfiî Mezheplerine göre Mina'da geceleme vacip; Hanefî Mezhebine göre sünnettir. Mina'da şu vacipler vardır: 1)Şeytan taşlamak, 2)Kurban kesmek, 3)Tıraş olup ihramdan yarım çıkış.

Hanefî ve Mâlikî Mezheplerine göre, Mina'da yapılacak işlemler konusundaki bu sıraya uymak (taş-baş-saç) vaciptir; Şâfiî ve Hanbelî Mezheplerine göre sünnettir. Önce cemrelerle ilgili işlemler yapılır; sonra kurban kesilir; daha sonra da tıraş olunur.

Haccin Vacip İşlemleri		Hanefî	Şâfiî	Mâlikî	Hanbelî		
Mina	Teşrik Geceleri Mina'da Geceleme	Sünnet	Vacip		Vacip	Vacip	
	Sıraya Uymak		Vacip	Sünnet	Vacip	Sünnet	
	Cemreler	Tıraştan Önce AKâ'be	Vacip			Vacip	
		Geciktirmek	Vacip	Vacip		Vacip	Vacip

		Taşlamak	Vacip	Vacip	Vacip	Vacip
		Kıran-Temettü Kurbanı	Vacip		Vacip	
	Kurban	Bavram Gün-leri	Vacip			
		Harem	Vacip			

5.3.1 Cemrelerdeki Vacipler

Cemrelerle ilgili üç tane vacip vardır: 1) Şeytan taşlamak, 2) Akabe cemresini tıraştan önce taşlamak, 3) Cemreleri ertesi güne bırakmamak.

5.3.1.1 Şeytan Taşlamak (Remyu'l-Cimâr/Remyu'l-Cemerât):

Şeytan taşlama işlemi, şeytanın iğvalarına (günah işleme teşvik ve kışkırtmalarına) karşı bir karar mahiyetinde sembolik olarak tekrar edilir. Yeterli ve belli sayıdaki taşları özel zamanda, özel yerlere atmaya *Şeytan Taşlama* veya Remyu'l-Cimâr denir.

Şartlar		Hanefî	Şâfiî	Mâlikî	Hanbelî
Fırlatmak		Şart	Şart	—	Şart
Taş- Toprak Cinsi		Şart	Şart	Şart	Şart
Yedi Taş Atmak		Şart	Şart	Şart	Şart
Cemreye Taşı Düşürmek	Kendisine	Şart	Şart	Şart	Şart
	Yakınına	Şart	—	—	—
Teker Teker Atmak		Şart	Şart	—	Şart
Tertibe Uymak		Sünnet	Şart	Şart	Vacip
Orta Boyda Taş		—	—	Şart	Şart
Elle Atmak		Şart	Şart	Şart	Şart

Taşlamanın Sahih Olma Şartları

5.3.1.2 Taşlamanın Vakti ve Sayısı

Şeytan taşlama, dört gün sürer; bayramın dördüncü günü güneş batınca, taşlamanın vakti de bitmiş olur. Bu zamana kadar taşlama yapmayan mükellefler, ceza kurbanı keser. Her gün, şu işlemler yapılır:

Cemreler	1.Gün (öğleden önce;	2. Gün (öğleden sonra)	3.Gün (öğleden sonra)	4.Gün (öğleden sonra)	Genel Toplam

	sonra da câiz)				
Küçük Cemre	-	7	7	7	21
Orta Cemre	-	7	7	7	21
Akabe Cemresi	7	7	7	7	28
Toplam	7	21	21	21	70

Şeytan Taşlamada Sayı (Bayramın 4. günü şafak sökmeden Mina'dan ayrılanlara, 4. günün taşlarını atmak vacip değildir. Böylece onların attıkları taş sayısı, $70-21= 49$ olur.)

5.3.1.2 Kurbanla İlgili Vacipler

Kırân ve temettu haccı yapanların kurban kesmesi vaciptir; ifrâd haccı yapanlara bu kurban vacip değildir; ancak isterlerse nafil olarak kesebilirler. Harem'de kesilen kurbanlara "hedy" denir. Hedy kurbanı; bazan nafil, bazan da vacip olarak kesilir ve buna göre ad alır:

1) Şükür Hedyi

Kırân ve temettu haccı yapanların kesmesi vacip olan hedy, *Şükür Hedyi* adını alır. Bu kurbanı kesmenin vacip olduğu, "*Kim hac ile umreyi birlikte yaparsa kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Kurban bula-mayan, hac esnasında üç gün ve döndüğünüzde yedi gün -ki o tam on gündür- oruç tutmak gerekir.*" âyetiyle sabittir. Hanefî Mezhebine göre, bu kurbanın eti yenebilir; eş-Şâfi'ye göre, -keffaret için olduğundan- yenmez.

2) Ceza Hedyi

a) Hükümü ve Eti: Hac ve umreyle ilgili cinayetlerden kurban kesmeyi gerektiren birini yapan veya muhsar olan kimsenin keseceği hedy, *Ceza Hedyi* adını alır. Hanefî Mezhebine göre, bu tür kurbanın etinden, sahibiyle eşinin, usûl ve fûrusunun, zenginlerin yemesi haramdır; mut-laka fakirlere verilmesi gerekir, yenirse değeri tasadduk edilir. Cum-hur'a göre, ceza hedyi kesmesi gereken en çok yedi koyun kesecek kişi, bir bedene (sığır veya deve) kesiminde ortak olabilir; Zeydiye Mezhe-bine ve Züfer'e göre, on kişi ortak olabilir.

b) Kesim Vakti: a) Hanefî Mezhebine göre, ceza hedyinin kesimi için belli bir vakit yoktur; her zaman kesilebilir. b) Şâfi' Mezhebine

göre, yasak işlemiden sonraki kurbanın vakti bundan sonrasıdır; fevât dolayısıyla kesilecek kurbanın vaktiyse, kaza zamanıdır.

Hac ihsârı dolayısıyla kesilecek hedy, Ebû Hanife'ye göre bayramdan önce de kesilebilir; Ebû Yusuf ve eş-Şeybânî'ye göre, ihsâr hedyi, bu vakitte kesilemez, onun kesilme vakti sadece bayram günleridir. Umre ihsârı dolayısıyla kesilecek kurbanısa, her zaman kesilebilir.

5.3.1.3 Tıraşla İlgili Vacipler (Halk ve Taksîr)

Hac ihramından yarım çıkışı sağlayan tıraşla, ilgili üç vacip vardır: 1)Tıraş olmak veya saçları kısaltmak, 2)Tıraşı bayram günlerinde yapmak, 3)Tıraşı Harem bölgesi içinde yapmak.

Hac için ihramlı kişi, tıraş olan kimse artık ihramdan yarım devreli çıkmış olur. Tıraş olup ihramdan çıkma, iki devreli ihramdan çıkışın, ilk devresini (birinci tahallul: ihramdan yarım çıkış) sağlar.

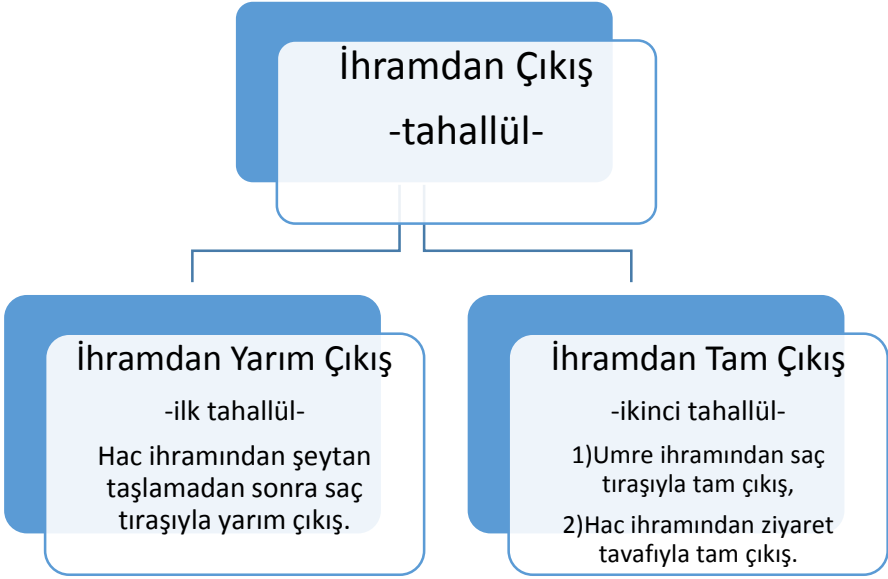
Tıraş olarak ihramdan yarım çıkış yapan kimseye, Hanefî Mezhebine göre birleşme dışında ihramın bütün yasakları serbest olur. Buna, *Birinci Tahallul* denir. Mâlik'e göre, kokulu maddeler de helal olmaz; el-Leyl bin es-Sa'd'a göre ise, kadın ve av helal olmaz.

6. HAC veya UMRE İHRAMINDAN ÇIKIŞ

İhramdan çıkmaya, *Tahallül* (helale dönüş) denir. Herhangi bir işlemin ihramdan çıkışı sağlamasına *Tahlil*, bu işlemi yapana *Muhallil* adı verilir.

İhrama giriş=ihram yasaklarının başlaması →

İhramdan çıkış=tahallül/helale dönüş/ihram yasakların kalkması

6.1 Hac İhramından Yarım, Umre İhramından Tam Çıkış: Saçları Tıraş Etme veya Kısaltma

İhramdan, hac veya umre işlemleri belli ölçüde yapıldıktan sonra çıkılabilir. İhramlı bir kimse, hac için şeytan taşlamadan önce, umre için ise sa'yi tamamlamadan önce tıraş olmadan veya saçları kısaltmadan ihramdan çıkamaz. Saçları dipten kesmeye veya kazıtmaya “*halk*”, uçlarından kısaltmaya ise “*taksîr*” adı verilir. Saç tıraşı, hac için şeytan taşlamadan sonra ihramdan yarım çıkışı, umreden ise tam çıkışı sağlar.

A)Saçını Keserek İhramdan Çıkmak

İhramlı bir kimse, tıraş olmadan veya saçları kısaltmadan ihramdan çıkamaz. Umre veya hac ihramından çıkmak için de halk veya taksîr (tıraş ve saçları kısaltma) vaciptir.

➤ Şâfiî M.ne göre, saçları tıraş, haccın ve umrenin rüknüdür, kurbanla telafi edilemez. Saçlarını tıraş edene veya kısaltana kadar, kişi ihramlı kalır. Fetih, 48/27, bunu gerektirdiği gibi, “*Sonra, saçlarını kes-sinler (li-yakdû tefesehum), adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atîk’i tavaf etsinler.*” (Hac, 22/29) âyetinde de “li-yakdû tefesehum” bölümü, “saçlarını kessinler” anlamına gelir. Ayrıca, belirtilen tavaf ziyaret tavafıdır, saçları tıraş farz olan bu tavafa atıf yapılmıştır.

○Hacı veya umreci, hem kendi saçını bizzat kesebilir, hem de he-nüz kendi saçını kesmeden başkasının saçını kesebilir.

B)İlk Tahallülün Sonuçları

Hacılar için, tıraş olup ihramdan yarım çıkışta (ilk/küçük tahal-lül), cinsel birleşme dışında ihramın bütün yasakları serbestleşir. Tıraş olan veya saçlarını kısaltan hacı, cinsel ilişki ve bağlı davranışlar yasağı sürdüğünden, ihram yasaklarından yarım çıkışı (ilk tahallul) gerçekleştirmiş olur.

➤ Mâlikî ve Hanbelî M.ne göre, bayramın ilk günü büyük şeytanın taşlanmasıyla; Şâfiî M.ne göre, şeytan taşlama-tıraş olma-ziyaret tavafi-sa'y dörtlüsünden üçünü yaparak, ilk tahallül gerçekleşir.

6.2 Hac İhramından Tam Çıkış -İkinci/Büyük Tahallul (ihramdan tam çıkış):

Hac ihramından çıkarken tıraştan sonra ilk fırsatta Kâ'be'ye gidilerek ziyaret tavafı yapılır. Böylece artık cinsel birleşme de hacılara helal olur. Çünkü tam çıkış (ikinci tahallül), ancak ziyaret tavafının yapılmasıyla mümkün olur.

➤ Mâlikî ve Hanbelî M.ne göre, ziyaret tevafı ve sa'yin yapılmasıyla; Şâfiî M.ne göre, şeytan taşlama-tıraş olma-ziyaret tavafı-sa'y dörtlüsünün hepsinin yapılmasıyla, ikinci tahallül gerçekleşir.

7. VEDA TAVAFI

Bütün hac işlemleri yapıldıktan sonra, Mina'dan Mekke'ye gidilir. Hac veya umre görevini yerine getiren hacı veya umreci, seçtiği hac veya umre türüne göre, buradan ayrılıncaya kadar Mekke'de bekler. Burada bulunmanın getirdiği fırsatları en iyi şekilde değerlendirmeye ve ganimet bilmeye çalışır. Çünkü bu fırsat, her kula ve her zaman nasip olmaz. Bu kutsal beldelere gelenler, iyi amellerle fırsatı değerlendirmelidir. Ele geçen bu çok değerli fırsat; tembellik, uyku ve gafletle geçirilemez. Böyle yapanlar, amellerin katlarıyla değerlendirildiği mübarek yerlerdeki faziletli vakitleri ziyaret etmiş olurlar.

Vedâ Haccı'nda halk dağılmaya başlayınca Hz. Peygamber (s.a.v.); insanlara, son yapılanın, Beytullah'ta veda tavafı olmasını emretti: “*En son olarak Beyt'i tavaf etmedikçe, hiçbir kimse sakın bir yere gitmesin.*”¹⁶

Kâ'be-i Muazzama'nın yanından ayrılırken, Mescid-i Haram'dan çıkana kadar, yüz Kâ'be'ye dönük olarak, gözünü Beytullah'tan ayırmaksızın ve ayrılık için gözyaşı dökmek sûretiyle, geri geri giderek çıkarılır.

¹⁶ Buhârî, hac, no:1755; Müslim, hac, 67, no:1327-28; Ebû Davud, menâsik, 84, no: 2002; İbn Mâce, menâsik, 82, no:3070.